

Bogen kunne med fordel have været mere gennemarbejdet. Der er ikke altid konsistens i brugen af centrale begreber. Og på nogle punkter er kritikken lidt letkøbt. Det gælder udsagnet om, at samfundsforskere over en bred kam har ydet støtte til den herskende tænkning, hvor de burde have forfulgt en mere kritisk tilgang. Dette er ikke sandsynliggjort og slet ikke velbegrundet. Og i øvrigt trækker forfatterne selv på en del kritisk samfundsforskning i deres kilder. Også kritikken af de offentlige masteruddannelser på ledelsesområdet er letkøbt. Igen ikke sandsynliggjort og slet ikke velbegrundet. Min erfaring er, at disse masteruddannelser i høj grad giver mulighed for at trække på praksis-eksempler fra en lang række sektorer og forvaltningsniveauer og på den baggrund giver deltagerne indsigt i udfordringer og faglighed på tværs. Fagfaglige ledelsediskussioner internt mellem skoleledere, hospitalsledere, jobcenterledere osv. foregår jo løbende i andre fora. Masteruddannelsernes store styrke er, at de bringer flere fagligheder og ledelsesniveauer i dialog i samme rum.

Bogen er i øvrigt en mærkelig genre. Det understreges up front, at der ikke er enighed mellem de tre forfattere om hverken synspunkter eller konkrete forslag. Siget har været at få nye forslag på bordet, starte en offentlig debat og en proces, der kan føre til forandring. Dette er et ædelt formål. Men det lader læseren tilbage med en oplevelse af ikke rigtigt at vide, hvem der taler hvornår. Nogle steder er det eksplicit markeret, at forfatterne har forskellige erfaringer med forskellige styreformer. Der er fx både gode og dårlige erfaringer med kontraktstyring. Det havde været ønskeligt med mere eksplicitering af, hvem der taler hvornår. Måske forfatterrækkefølgen giver et hint?

Hanne Foss Hansen
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Peter Seeberg og Mikkel Thorup (red.), *Demokratiets krise og de nye autokratier*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2020, 368 sider, 299,95 kr.

Der er tale om en antologi, der rummer 15 kapitler. Efter et indledende kapitel skrevet af de to redaktører og to teoretiske kapitler om demokratiets aktuelle kriser af Mikkel Thorup og om neoliberal demokratiteori af Jacob Jensen følger kapitler om Storbritannien, Tyskland, Frankrig, Ungarn og Polen, Balkan, Italien, USA, Rusland, Mellemøsten, Iran, Zimbabwe og Brasilien. Det er ikke ganske klart, hvorfor netop disse lande er taget med – måske ud over, at man har ønsket at dække lande både inden for og uden for Europa. Udvalget af

forfattere, der fortrinsvis kommer fra de humanistiske fakulteter i København og Odense, er heller ikke oplagt. Det er i hvert fald påfaldende, at der slet ikke er politologer med i en bog om politiske styreformer og demokrati, og at det stærke statskundskabsmiljø ved Aarhus Universitet helt glimrer ved sit fravær.

Redaktørerne lægger sig tæt op ad den udbredte opfattelse, at demokratiet er i dyb krise. De starter med at citere David Runcimans bog *How Democracy Ends* (2018), men en nærlæsning af denne bog overbeviser ikke om, at demokratiet står over for sin afslutning. Trods mange omtaler af demokratiets angivelige krise kan heller ikke den foreliggende bog overbevise om, at der er noget reelt om snakken. Det synes derimod som om, forfatterne og redaktørerne har svært ved at blive enige med sig selv om, hvad de egentlig mener om det, de hævder i bogens titel. Redaktørerne siger således lige ud (p. 18): ”Bogen søger ikke at afgøre spørgsmålet om, hvorvidt demokratiet er i krise ... Snarere er vi optaget af de mange og forskelligartede udviklinger, der for tiden sker med demokratiet.”

Bogen rummer netop konkrete, historisk-institutionelle gennemgange af de politiske forhold i en række lande, uden at der forsøges stringente analyser rettet mod en konklusion om demokrati og autokrati. Der findes ingen definition af, hvad en krise for demokratiet mere præcis består i, men der antydes tre-fire forskellige – og indbyrdes ikke helt forenelige – opfattelser. Indledningsvis omtaler redaktørerne således et kontinuum (p. 9) – foreslået af Cassani og Tomini – der strækker sig fra liberalt demokrati over imperfekt demokrati og kompetitivt autokrati til lukket autokrati, men der anføres hverken klare kriterier for kategorierne eller for overgangen fra den ene kategori til den anden. Tværtimod siges det, at ”de enkelte begreber ikke refererer til en bestemt veldefineret og uforanderlig tilstand”. Derefter gennemgås Steven Levinsky og David Ziblatts indikatorer på autokrati (p. 10), som formentlig skal tjene som en definition af kategorien ”lukket autokrati”. Senere refererer redaktørerne Freedom House (p. 16) og inddelingen i tre kategorier – frie, delvis frie og ikke-frie stater – men det er uklart, om den beskedne ændring fra 46 pct. frie stater i 2005 til 44 pct. i 2018 af redaktørerne tages som udtryk for en krise for demokratiet. Endelig omtaler den ene af redaktørerne, Mikkel Thorup, hvad han kalder fire aktuelle demokratiske ”brændpunkter” (pp. 22ff): (1) det markedsbaserede ikke-demokrati; (2) kollapsede/fejlslagne demokratier; (3) illiberale demokratier; og (4) liberale, repræsentative demokratier, hvor de sidstnævnte angiveligt ikke umiddelbart synes at være i nogen eksistentiel krise, men dog synes ”udfordret” dels af en effektivitetskrise, dels af en legitimitetskrise (p. 23). Senere mener Thorup dog alligevel, at det liberale demokrati er i krise (se fx pp. 34 og 39).

Ingen af disse tilløb til definition af en krise for demokratiet lægges dog til grund for beskrivelserne i de senere kapitler. Den manglende analytiske strin-

gens indrømmes også åbent og ærligt fra starten (p. 12), idet redaktørerne ikke har ønsket ”at lægge en bestemt analytisk model eller et stramt begrebsapparat ned over kapitlerne.” Hvorfor læseren så skal præsenteres for tre-fire forskellige modeller eller begrebsapparater, står hen i det uvisse.

De enkelte kapitler i bogen er af meget varierende kvalitet. Trods de omtalte uklårheder er Mikkell Thorups kapitel om ”Demokratiets aktuelle kriser. Et overblik” et af de bedste bidrag. Selv om det hverken fremgår af bogens titel eller emne, peges der i Thorups kapitel på det, som faktisk er et gennemgående tema i bogen, nemlig populismen og dens fremvækst, specielt i demokratiske lande i Europa og USA. Thorup tilslutter sig her Fareed Zakaria, der hævder, at det er den populistiske påberåbelse af folkeviljen, der ligger bag udhulingen af det liberale demokratis frihedsrettigheder. Thorup skelner selv mellem venstrepopulisme og højrepopulisme, og det er navnlig den sidstnævnte, der for tiden er kommet til magten og forandrer demokratiet gennem en såkaldt ”autokratisering” – ”en bevægelse i demokratiet hen imod en stadig større de facto-tømmning af kerneelementerne i et liberalt, repræsentativt demokrati uden dermed at blive et rent autokrati eller ikke-demokrati” (p. 25). Hvad disse ”kerneelementer” omfatter, står dog ikke ganske klart. De omfatter selvfølgelig den liberale retsstat, og her er problemet, at demokratiet er blevet for demokratisk. Der sker en såkaldt ”fetichering af folkesuveræniteten over retsstaten, en singularisering af demokrati som folkevilje, som gøres absolut, og som ikke skal lade sig begrænse af noget eller nogen” (p. 26). Navnlig domstole og forfatningsdomstole hævdes at være svækket som magtkontrollerende instanser, uden at det omtales, at EU-Domstolen og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol faktisk har bredt sig over retsområder, der tidligere var forbeholdt fri national regulering. Der stilles heller ikke spørgsmål ved, på hvilket grundlag det er berettiget at begrænse demokratisk legitimerede magthavere. Skal domstole ikke blot beskytte de politiske frihedsrettigheder, som er en del af demokratiet, men også andre værdier? Omfatter de omtalte kerneelementer, som omtalt af Zakaria, ikke blot personlig frihed og religionsfrihed, men også det liberalistiske marked? Hvad det sidstnævnte angår, synes udviklingen efter Thorups fremstilling at gå i den modsatte retning af liberal-demokratiske kerneværdier, idet neoliberalismen udhuler det repræsentative demokrati gennem afpolitisering, markedsdisciplinering og øget ulighed (p. 32f).

Et andet godt kapitel, der handler om Frankrig, er skrevet af Manni Crone. Hun lægger ud med at klargøre, at det franske demokrati stort set altid har været i krise, men fokuserer derefter på påstanden om, at populismen er en trussel mod demokratiet. Hun fremhæver, at uenigheden mellem populist og fortalere for det liberale, repræsentative demokrati ikke nødvendigvis er en

kamp for eller imod demokratiet, men snarere en kamp om, hvad demokrati i det hele taget er.

Når populismen fremhæves som en trussel, handler det ”om muligheden for, at nogle autoritære lederskikkelser eller partier kan få *demokratisk* og *folkelig* opbakning til trin for trin at svække eller afskaffe de *liberale* elementer af demokratiet: domstole, medier, ytringsfrihed, mindretalsbeskyttelse etc.” (p. 114, oprindeligt kursiveret). Der er her tilløb til en nøjere bestemmelse af, hvori uenigheden består, men det ville have været ønskeligt, hvis det mere præcist blev angivet, hvad de liberale elementer omfatter. Denne præcisering foretages til gengæld af den højreintellektuelle Alain de Benoist. Ifølge ham, ”er problemet med det liberale demokrati, at det sætter retsstaten over demokratiet, eliten over folket, juridisk ekspertvælde over den levende udfoldelse af folkesuveræniteten, idet det liberale demokratis ideal er retsstaten” (pp. 114f). Senere i kapitlet diskuteres det på denne baggrund, om populisme og demokrati er uforenelige størrelser i den femte franske republik. General de Gaulles ønske om et direkte forhold mellem folk og leder er således også et grundelement i populismen.

Uklarheden om, hvad man skal forstå ved det liberale demokrati og magt-kontrollerende instanser, fortsætter derimod i Marlene Winds kapitel om ”Il-liberalismens fremmarch i Ungarn og Polen”. Her sættes der uden videre lighedstegn mellem demokrati og retsstat. Der tales således om ”udfordringen af retsstatsprincipperne og *dermed* af demokratiet i EU” (p. 134; min kursivering), og at det er ”en absurd idé, at demokrati og retsstat skulle kunne gradbøjes” (p. 146). Wind mener, at der sker ”et skred i vores forståelse af, hvad demokrati er og bør være” og at vi bør sige fra, når det er blevet ”mere og mere almindeligt at ligestille demokrati med et folkevalgt flertals beslutninger, uanset i hvor høj grad det strider mod klassiske idéer om det liberale demokrati” (p. 146). Hun kan åbenbart ikke sondre mellem demokrati og retsstat og kan ikke forestille sig, at man godt kan have en retsstat uden demokrati, og faktisk også et demokrati uden en retsstat med juridiske dommere som den højeste instans. Det repræsentative demokrati – eller polyarki med Robert A. Dahls betegnelse – omfatter ikke blot valgte ledere, frie valg og lige og almindelig valgret, men også politiske frihedsrettigheder som ytrings-, forsamlings- og foreningsfrihed. Beskyttelsen af disse demokratiske institutioner kan foregå på forskellige måder og ikke nødvendigvis af en forfatningsdomstol eller en højesteret, der med aktivistiske eller dynamiske fortolkninger og ”juridisk frihåndstegning” gør sig til selvstændige – og ukontrollerede – politiske aktører. (Udtrykket ”juridisk frihåndstegning” er blandt andet anvendt af højesteretsdommer Jens Peter Christensen, fx i Jyllands-Posten, 1. november 2020). Pointen er derfor, at dom-

stolsbeskyttelse af borgerne imod vilkårlig magtudøvelse er karakteristisk for *liberale* demokratier, men ikke for alle former for demokrati, og andre former for beskyttelse indebærer ikke nødvendigvis et autokrati (jf. Jørgen Møller og Svend-Erik Skaaning, *Demokrati. Opfattelser, udviklinger, årsager og virkninger*, 2014: 77).

Alt i alt er bogen noget af en rodebutik. Skal man trods de begrebsmæssige uklarheder og de forskellige dagsordener i de enkelte kapitler forsøge at danne sig et overblik og en slags konklusion, kunne det være, at populismen ses som et demokratisk krisetegn i Europa og USA, hvor liberale værdier og institutioner udfordres, mens autokratiske tendenser navnlig findes på Balkan, i Mellemøsten, Afrika og Latinamerika i lande, der ikke har etableret liberalt demokrati. Derimod er det svært at finde de ”nye autokratier”, der omtales i bogens titel – måske bortset fra Zimbabwe og Brasilien.

Når man lægger bogen fra sig, må man derfor spørge sig selv, om demokratiet virkelig er i krise, og om der ikke findes flere *etablerede* end *nye* autokratier.

Palle Svensson
Professor emeritus
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Poul Erik Mouritzen (red.), *Livet i Magtens Rugekasse. Fortalt gennem fem generationer*. Aarhus: Politica, 2020, 220 sider, 199 kr.

Anne Mette Kjær beretter i bogen, at hun forelskede sig i statskundskabsstudiet fra dag ét. Sådan var det også for mig, da jeg i december 1976 indfandt mig til min første undervisningstime i det, der dengang var bygning 332. Og sådan er det stadig, også selv om jeg efter min eksamen som scient.pol. begyndte at pleje omgang med juraen. En usømmelighed der resulterede i et juridisk professorat og nu foreløbig 15 år som højesteretsdommer. I mine arkiver har jeg fundet et gammelt billede. Det er taget i forbindelse med Institutets 25-års jubilæumsfest i november 1984. På billedet står Institutets ansatte, med fire professorer – Erik Rasmussen, Poul Meyer, H.P. Clausen og Ole Borre – som frontfigurer. Som nyansat adjunkt i forvaltningslære holder jeg mig passende i baggrunden. Året efter forlod jeg stillingen ud fra en fornemmelse af, at virkeligheden skulle findes et andet sted. Men alligevel: Ens første forelskelse forbliver noget særligt, og jeg har derfor med stor glæde kastet mig over bogen. Og efter endt læsning er glæden stadig intakt.